

КОНСТАНТИН ВЕЛИЧКОВ В РЕДАКЦИЯТА НА ВЕСТНИК „НАРОДНИЙ ГЛАС“

НЕВЕНА МАТЕЕВА

Цели две десетилетия неуморимото перо на публициста Константин Величков отбелязва и коментира политически и културни събития. Най-продължително време той работи в редакцията на в. „Народний глас“, издаван в Пловдив от Д. В. Манчов през периода юли 1879 — август 1885 г. Обстоятелството, че вестникът е свързан с имената на Константин Величков, Стоян Михайловски, Иван Вазов, Захари Стоянов, прави „Народний глас“ едно от най-интересните явления в периодичния печат у нас през 80-те години на миналия век. За съжаление публицистичното наследство на Константин Величков по страниците на вестника е недостатъчно проучено¹. Сериозен опит да се издирят статиите, писани от Величков, прави А. Тонов². Той посочва за Велиčkovi около 74 статии и рецензии в „Народний глас“, „Наука“ и „Зора“.

Проучванията върху публицистиката на Константин Величков в „Народний глас“ могат да бъдат обогатени с неизползувани досега данни от периодичния печат (1879—1885), архивни документи и стилово-езиков анализ на отпечатаните във вестника материали.

Като сътрудник на вестник „Стара планина“³ през 1876—1877 г. Константин Величков разбира силата и значението на периодичния печат като форум на общественото мнение, като катализатор на общественото развитие. Нещо повече — Величков осъзнава и собствените си творчески възможности на публицист. Затова след Освобождението, търсейки своето място в политическия живот на Източна Румелия, за разлика от една немалка част от тогавашната интелигенция, устремил се към столицата за чиновнически места, той не иска да заеме служба в устрояващия се държавен апарат, а мечтае да основе вестник, в който да защитава своите принципи и убеждения⁴. „Вестникът е една трибуна, от която известни лица разпространяват известни мнения и възгледи и чрез него всеки може да изкаже своите убеждения, своите възгледи върху разните икономически и политически въпроси“ — заявява той в Областното събрание⁵.

Лишен от възможността сам да издава вестник, Величков с ентузиазъм поема редактирането на издавания от известния пловдивски книжар и собственик на печатница Д. В. Манчов вестник „Народний глас“. Открито патриотичните позиции, вестината, с която се пишат повечето от статиите, а и свързането на вестника с името на Величков, известен вече из цяла Южна България, бързо утвърждават авто-

¹ Вж. преглед на публикациите по проблема в: А. Тонов. Въпроси около публицистичното наследство на К. Величков. — В: Трудове на Великотърновския университет „Кирил и Методий“, т. XII, кн. 1, 1975.

² А. Тонов. Константин Величков. Дисертация.

³ Обществено-политически вестник, редактиран от С. Бежан (С. С. Бобчев) в Букурещ, издател — Д. В. Манчов. Излиза от 7 март 1876 г. до 21 април 1877 г.

⁴ Д. Юрков. Константин Величков. Спомени. С., 1922, с. 12.

⁵ Дневници на III редовна сесия на Областното събрание. Стенографски протоколи. П., 1882, с. 611.

ритета на „Народний глас“. „Народний глас“ е един от тукашните сериозни органи и се радва на доволно хубава репутация — пише Ив. Говедаров⁶ до С. С. Бобчев в писмо от 18 октомв. 1879 г. — Редакторът на този вестник е К. Величков, а издателят — Д. В. Манчов.⁷ Това писмо допълва аргументацията на М. Цанева⁸, че Константин Величков е първият редактор на вестника. Но, както е известно, той не участва неотклонно в редакцията на „Народний глас“ през седемте години на неговото издаване. Уточняването на периодите, през които Величков е редактор на вестника, е необходимо условие за успешното издирване на неговите статии.

Едно писмо на К. Величков до известния общественик русофила Александър Люцканов, член на съединителката партия, по това време чиновник в българското дипломатическо агенство в Цариград, разкрива, че още през ноември 1879 г. между редактора и издателя е избухнал сериозен конфликт и Величков напуска редакцията: „До преди един месец бях претоварен до уши с работа — споделя той на 22 дек. 1879 г. — Сега съм малко по-свободен. Оставих редакцията на „Народний глас“. Причината за това е, че Манчев отказа да ми плати колкото ми се стоеше. С голямо съжаление реших да се оттегля от редакцията на вестник, за който се бях толкова много заинтересувал, но какво да сторя. Когато искат да злоупотребят с благосклонността и самоотвержението ми, глупост ще бъде от моя страна да работя.“⁹ Това признание на Величков характеризира една много важна страна от взаимоотношенията на Д. В. Манчов с редакторите на неговия вестник. Той не само че се е наемсвал в чисто редакторската работа, както посочва М. Цанева¹⁰, но и не е изпълнявал винаги задълженията си към сътрудниците, което е давало повод на противниците му да печатат извителни бележки по негов адрес¹¹.

В броя си от 29 ян. 1880 г. в „Марица“ съобщава, че в Пловдив е пристигнал Стоян Михайловски, за да поеме редактирането на „Народний глас“. Самият Величков го посреща с радост. Те се познават още от ученическите години в Цариград, но единият става чиновник в Княжеството, а другият поема на плещите си отговорността за съдбата на „непокорената автономия“. На 29 февр. 1880 г. Величков отново пише на Ал. Люцканов: „... г. Михайловски е тука. Както извести вече „Марица“, той е редактор на „Народний глас“. От шест години не бяхме се видели. Слава богу, че дойде и той. Толкова тесен е кръгът на приятелите ми тука.“¹² Тези редове разкриват и душевното благородство на Величков. Чужди са му дребнавите амбиции. Огорчението от Манчов не го прави безразличен към съдбата на вестника, напротив, той се радва, че с редактирането му се е заел приятел. В писмото си обаче не споменава нищо за свое сътрудничество по това време. Разривът му с издателя е бил много сериозен и изглежда, че въпреки добрите си чувства към Михайловски не му е помагал. Дватама приятели са замисляли да започнат издаването на ново периодично списание, но планът остава неосъществен поради липса на средства. Величков, който изживява тежко загубата на своята „трибуна“, не може да съдържи мъката си от слабия интерес на съвременниците си към периодичните издания. „Какво ще правиш — четем по-нататък в цитираното с писмо, — като, от една страна, се лишаваш от средства и, от друга, не можеш да разчитаваш на достатъчно число абонати. Само в Румелия се намериха хилядо души за чиновници, а не можеш да намериш хилядо души, които да искат да четат. Иди подир това, та не се отчайвай. Сякаш че нищо не е станало, никакъв преврат не се е извършил.“ Величков жадува за дейност, мечтае да види час по-скоро осъществени идеалите на предосвободенските

⁶ Иван Говедаров (1848—1926) — общественик и културен деец в Източна Румелия, чиновник в канцеларията на Областното събрание.

⁷ Писмото е непубликувано.

⁸ М. Цанева, Иван Вазов в Пловдив. С., 1966, с. 41.

⁹ Литературен архив. Т. VII. Константин Величков. С., 1979, с. 210.

¹⁰ Цит. съч., 42—46.

¹¹ Вж. в „Търновска конституция“, броя от 5 септ. 1884 г.

¹² Литературен архив. Т. VII. Константин Величков. С., 1979, с. 212. Вж. и бележките към писмо № 6, с. 214.

борци за свободна България и не може да се примири с политическата индиферентност на част от пловдивската интелигенция.

Но Михайловски остава за кратко време в редакцията на „Народний глас“ (февруари — март 1880 г.). Дали Величков е поел редактирането на вестника веднага след напускането на Михайловски, е почти невъзможно да се установи със сигурност, защото не разполагаме засега с никакви документи. Но в бр. 73 от 4 април 1880 г. уводната статия е посветена на гимнастическите дружества. Съмнение в авторството на Величков тук едва ли може да има. Той е един от основателите на гимнастическите дружества, хвърлил е много усилия за организирането им и естествено е този въпрос да продължава да го занимава. При това тази тема в негово отсъствие не е засягана. След няколко броя обаче отново се чувства, че той отсъствува. В спомените си Д. Юруков разказва, че след изборната победа на Либералната партия в София са устроени тържества и Величков и Д. Наумов¹³ отиват като представители на Южна България. В дневниците на заседанията на Постоянния комитет се отбелязва, че Величков е взел отпуск от 9 до 17 април. А през втората половина на май той отива в Сливен на тайно събрание, което обсъжда въпроса за съединението на двете България¹⁴. В бр. 89 от 30 май 1880 г. на „Народний глас“ е отпечатана бележка срещу „някои от господа членовете на Постоянния комитет“, които заемали по няколко служби и се кандидатирали и за членове на съдилищата. А в следващия брой в рубриката „Вътрешни новини“ е публикувано официално опровержение, подписано от Ив. Ев. Гешов, председател на Постоянния комитет, и К. Величков, негов секретар. По всяка вероятност този отговор е писан от Величков. Същия ден, 3 юни, на заседанието си Постоянният комитет разглежда въпроса за съдилищата. Величков е възмутен, че директорът на правосъдието е определил кандидатите за съдии, без да вземе тяхното мнение и без да се съобрази с общественото им положение¹⁵. Очевидно, ако е зависело от него, той не би позволил да се печатат нападки срещу Постоянния комитет, а след това да пише опровержение, адресирано до редактора на вестника. Изглежда, че по това време Величков не участва в редакцията, защото в писмо до Ал. Люцканов от 11 юни 1880 г. се изказва твърде неласкаво за „Народний глас“: „Марица“ престана временно. Тия дни ще се появи пак, като ѝ подмажат колата. Ами четеш ли „Народний глас“? Гнусен вестник!¹⁶

Но от средата на юни ежедневието му отново е отладено изцяло на редакторската работа. От брой 92 (10 юни) до бр. 129 (17 окт. 1880 г.) вестникът разглежда най-различни въпроси от вътрешния живот на Румелия. Критикува се недобросъвестното отношение на чиновниците към държавните дела, някои заповеди на главния управител, които не помагат за подобряване положението на народа, подема се разговор за образованието и начина, по който се раздават стипендиите. Тези статии носят духа и стилно-езиковите особености на Величковата публицистика.

Зв по-продължително време Величков остава редакцията от 25 окт. 1880 до средата на септември 1881 г., когато следва в Париж. На 5 окт. в Пловдив пристига Вазов. За Величков това е истински празник. След раздялата с Михайловски той все по-силно чувства нужда от приятел, с когото да разменя мисли по литературни въпроси. „Вазов представлява сега българската литература и аз го обичам както обичам нея. . .“ — казва той на Д. Юруков¹⁷. Както е известно, негова е идеята Вазов да вземе участие в редактирането на вестника. И заминава спокоен, че е оставил любимото си дело в сигурни ръце.

Макар и вън от България, Величков не прекъсва сътрудничеството си в „Народний глас“. От януари 1881 г. като подлистник се отпечатва неговата драма „Оте-

¹³ Д. Юруков. Цит. съч., с. 13.

¹⁴ Архив на Възраждането. Ред. Д. Т. Страшимиров. Т. II. С., 1908, с. 12.

¹⁵ Дневници на Постоянния комитет за 1880 г. С., 1890, с. 255.

¹⁶ Литературен архив. Т. VII. Константин Величков. С., 1979, с. 214.

¹⁷ Д. Юруков. Цит. съч., с. 13.

чество“. В броевете от 151 до 186 има дописки от Париж по парламентарни въпроси, описание на тържествата в чест на В. Юго. Някои от тях са с подзаглавие „от нашия особен кореспондент“. Най-вероятно е те да се изпращани от Величков¹⁸. Едва ли точно по това време, когато Величков е в Париж, ще се яви и друг дописник, чиято кореспонденция да прекъсне след съобщението за преврата на Батенберг. Дописка от Париж срещаме чак в 1883 г., но с подпис Н. Д. С. В спомените си Г. Данаилов разказва, че като студент в Париж Величков посещавал и Камарата, където с най-голям интерес слушал речите на Гамбета¹⁹.

Заедно със заниманията в университета Величков живо следи събитията в България. Той води обширна кореспонденция с почти всички свои приятели и е в течение на онава, което вълнува румелийската общественост. Получавал е вестниците „Марица“ и „Народний глас“, както личи от писмото му до Вазов с дата 29 май 1880 г.²⁰ Когато научава за преврата на 27 април, Величков не може да сдържи гнева си и изпраща на Вазов голяма статия, в която окачествява антиконституционния режим на Батенберг като престъпление към българския народ²¹. Вазов помества статията в бр. 196 от 9 юни 1881 г. на цяла страница с подпис Х. Малко по-късно, в бр. 199 от 19 юни 1881 г., е обнародвано и Величковото „Отворено писмо до Негово Височество български княз Александър I“. На 20 юни Величков пише нова статия срещу автора на Свищовските пълномощия, която излиза в бр. 203 от 3 юли и е подписана с цялото му име. А след два месеца, не можейки да издържа далече от родината си в такъв важен момент, Величков се завръща в Пловдив. Тук той поема отново грижата за редактирането на „Народний глас“ заедно с Вазов.

За втори път Величков оставя по-дълго време редакторската работа през май—август 1883 г., когато заедно с д-р Янколов и д-р Странски отива в Москва като представител на Южна България за тържествата при коронацията на руския император Александър III. На връщане от Русия той се разболява и се налага да остане един месец в Хисаря. Това разбираме от неговото писмо до Ат. Гяуров, български студент в Москва, от 24 септ. 1883 г.²² С редактирането на вестника започва да се занимава отново по всяка вероятност през втората половина на август, защото в посоченото писмо той съобщава: „От един месец влязох пак в редакцията на „Народний глас“, както може и да сте забележили сам, ако го четете.“ По-слабо е участието му във вестника и през последната годишнина — 1885, когато е директор на народното просвещение, въпреки че официално не напуска редакцията²³.

Работата на Величков в редакцията на „Народний глас“ е зависела и от отношенията му с издателя Д. В. Манчов. Отначало може би, Величков е имал по-голяма свобода в определянето на материалите за печат. Дори в заседанието си на 29 ноември 1879 г. Постоянният комитет разглежда прошение от капитан Райчо Николов срещу Величков, който като редактор отказал да помести в „Народний глас“ обявление по делото на един войник. Но, както подчертава М. Цанева²⁴ издателят се е намесвал доста категорично в работата на редакторите и често е влизал в конфликти с тях. На няколко пъти във вестника се печатат бележки, в които се подчертава решаващата роля на издателя в неговото списване. Така например в бр. 170 от 10 март 1881 г. четем: „Всичко, що се отнася било до редакцията, било до администрацията на вестника, трябва да се отправя направо до издателят и при-

¹⁸ Вж. бележките към писмата на Ив. Вазов от Е. Стефанов в: Ив. Вазов. Събрани съчинения в 20 тома. Т. XIX. С., 1957.

¹⁹ В. „Слово“, бр. 3557, 1934, с. 4.

²⁰ В. Вълчев. Из преписката на Иван Вазов. — В: Известия на Института за българска литература при БАН, кн. VIII, 1959, с. 326.

²¹ В. Вълчев. Цит. съч., с. 327.

²² Писмото е непубликувано.

²³ В нападите на в. „Търновска конституция“ и особено на в. „Южна България“ срещу „Народний глас“ продължава да се среща името на Величков като редактор на вестника и следователно отговорен за поместваните материали. Чак през юни 1885 г. „Южна България“ напада редакторите Ив. Вазов и Д. К. Попов.

²⁴ М. Цанева. Иван Вазов в Пловдив. С., 1966, 54—55.

тежателят Д. В. Манчова. "Манчов нерядко е налагал мнението си или е давал разрешение да се печатат материали, за които Вазов и Величков не са били или не биха били съгласни.

Когато Величков и Вазов са се оттегляли от редакцията, дори и техните противници признават, че вестникът се е списвал по-зле. В. „Търновска конституция“ в бр. 66 от 22 август 1884 г. например отбелязва, че след като са оставили редактирането, „вестникът е отпаднал до неузнаваемост“. Д.В. Манчов е запълвал страниците с материали, заимствувани от в. „Марица“ и други вестници. Сигурно това не е единствен случай в неговата практика, защото още през 1880 г. в. „Марица“ го обвинява, че препечатва материали от нея, без да обяви това. Тогава Величков също не участва в редакцията.

Според съобщенията в хрониката на „Народний глас“ Величков отсъства още няколко пъти, но за по-кратко време: от началото на октомври 1881 г. до средата на февруари 1882 г. (посещава избирателната си колегия); от 18 до 27 февруари 1882 г. (отива в София за чествуване на Левски); в началото на април 1882 г., от 11 август до средата на септември 1884 г., когато е в отпуск.

Посочените моменти от историята на вестник „Народний глас“ помагат да се уточнят периодите, в които трябва да се търсят статии, писани от Величков:

Юли 1879 — ноември 1879 г.; юни 1880 — 25 септември 1880 г.; септември 1881 — 18 февруари 1882 г.; 27 февруари 1882 — юли 1882 г.; септември 1882 — май 1883 г.; септември 1883 — август 1884 г.; септември 1884 — декември 1884 г.

Проучванията на публикуваните в „Народний глас“ материали показват, че Величков е писал уводни статии, някои отзиви за новоизлизаша вестници (до идването на Вазов), рецензии за Вазови творби, участвувал е в оформянето на рубриците „Източна Румелия“ и „Новини от Княжеството и печата“. Сведения за отделни негови статии намираме в писма, в полемичните бележки на вестниците „Южна България“ и „Търновска конституция“. При издирването на писаното от Величков в „Народний глас“ може да се направят съпоставки между изказванията на Величков в Областното събрание и Постоянния комитет и статии, които разглеждат същите въпроси. Несъмнено по един проблем сходни мнения биха могли да изкажат различни хора, но все пак начинът на израз, построятката на изреченията, проследяването на целия ход на мисълта могат да бъдат ориентир при определяне на Величковото авторство. „Като редактор на „Народний глас“ — спомня си Вазов — Величков даваше там уводни членове, написани с жар, със стил французки, висок и изящен в своята богата, буйна фразеология. И в тия членове същата му убежденост, същата сила, която имаше словото му в камарата.“²⁵ А в статията си „Българският периодичен печат“ С. С. Бобчев пише: „След Освобождението Величков развива своята публицистична дейност главно в „Народний глас“. Тук са обнародвани негови статии по разните въпроси, които са интересували навремето си нашето общество както в Княжеството, така и в Източна Румелия. Публицистичната дарба на Величков е била на очи. Един увлекателен, богат с мисли и изящни форми слог, една огнена аргументация са били винаги присъщи на неговото перо. Особено са хубави статиите на Величков по народното просвещение и по някои парламентарни въпроси.“²⁶ Тези свидетелства са извънредно ценни, защото основен и най-съществен разграничителен белег остават стилно-езиковите особености и тематичната насоченост на статиите. „Стилт — подчертава М. Цанева — това е своеобразен лексикален подбор, характерна образност, особена конструкция на фразата, една или друга мелодия на речта... Стилт се изразява в съотношението на различните части на речта, в предпочитания към известни граматични категории, в любими думи и изрази, в изработването на свои собствени шаблони, ако щете... И т. н. Всеки от неговите елементи може да се открие и у друго, но цялостната сложна комбинация от тия

²⁵ Ив. Вазов. Възпоменателни бележки за К. Величков. — В: Ив. Вазов. Събрани съчинения. Т. Х. С., 1977, 231—232.

²⁶ Юбилеен сборник на българската журналистика. С., 1894, с. 97.

елементи у всеки отделен автор е неповторима. В стила е целият жизнен опит на даден автор, неговото възпитание и култура, темпераментът и погледът върху света.²⁷

Величков пише развълнувано, с език богат, съвсем близък до съвременния, мисълта му тече гладко, с непрекъснато нарастващо напрежение, което оставя у читателя убеждението, че статията е „излята“ на един дъх. Величков обича риторичните въпроси, емоционалните възклицания в средата на изречението. Характерно за неговия словесен изказ е сложното изречение период, съставено от много еднотипни подчинени изречения, които по един и същ начин се свързват с главното. Тези особености на Величковия стил, посочени от Вазов и Бобчев, изпъкват най-вече при съпоставянето със статии на други автори. Един от честите сътрудници на вестника е В. Нейчов. Неговите дописки и статии са печатани с подпис. Ето откъс от статията му „Това заслужава внимание“ в бр. 12 от 30 август 1879 г.: „След като пъшкахме много столетия в нощта на азиатското владичество, което насмалко ни не удуши, над нас мина злото на една отчаяна борба между Кръста и Полумесеча, т. е. между светлината и тъмнината, която война ни изкарва на видело, ни повръща в живота нас самите за нас самите.“ Ведната правят впечатлението диалектни думи, книжовна употреба на личното местоимение „ни“ като проклетика. Личи стремеж към образност, но шаблонните сравнения и цялата постройка на фразата я правят архаично книжна. Съвсем друго е въздействието на написаното от Величков:

„Свободата, на която се радоват северните ни братя, е достояние на целия народ, защото жертвите на целия народ са я изкупили и извоювали, защото няма педя земя в българското отечество, която да не се е обляла с кръв и покрила с пепелища заради нея, защото тя е основний камък, на който ще се въздигне народното ни обединение“ (бр. 203 от 3 юли 1881 г., статията е подписана). Това е типичен пример за Величковото сложно изречение период. Тук четири подчинени обстоятелствени изречения започват с една и съща съюзна дума — защото, а второто и четвъртото имат за свои пояснения подчинени определителни изречения, свързани с тях чрез относителни местоимения. Така построената фраза предава мисълта с всичките ѝ нюанси. Понякога подчинените изречения са доста на брой и един израз заема половин колона във вестника. Някои от простите изречения могат да бъдат свързани и със съчинителна безсъюзна връзка, като ритмът в изречението се поддържа от логическото ударение:

„Ний се въоръжихме веднага, захвърлихме работата си, търговецът зарязва своя кантар, орачът напусна оралото и всички стъпихме в редовете на народното опълчение, решени, ако протестациите против несправедността на Берлинското дело не намерят отзив в европейските дворове, да ги подкрепим с байонетите си, да ги оправдаем с кръвта си“ (бр. 30 от 5 ноември 1879 г.).

Величков изразява непосредствено и темпераментно отношението си към събитието, за което пише:

„Ако България има нещастieto да попадне под режимът, който ѝ готвят чужденците от 27 априлий, в денят, когато престъплението им стане дело свършено, уви! ох, да, тоя ден България ще бъде дискредитирана отвън и дезорганизирана отвътре... Де е конституцията? С какво България може да заслужи тоя позор и тоя ужас да бъде поставена в обсадно положение? Що е направил народът, та честта, животът му са предадени безмилостно на няколко чужденци?“ (бр. 199, 19 юни 1881 г., „Отворено писмо до Батенберг“).

Възклицателни междуметия, въпросителни изречения, наситени с изобличителен патос, еднородни и обособени части, повторения — това са най-често срещаните похвати, с които Величков дава словесна сила на емоционално наситената си мисъл. Още в първото изречение на статията той възвлича читателя в специфичната атмосфера на своята интерпретация на събитията.

²⁷ М. Цанева. Въпроси около литературно-публицистичното наследство на Иван Вазов. — Литературна мисъл, 1962, кн. 1, с. 85.

Величков е имал остър усет за правилен и точен езиков изказ. По време на третата редовна сесия на Областното събрание например той неведнъж е обръщал внимание за допуснати неправилни изрази или нелитературни езикови форми.

Прави впечатление, че в публицистиката на 80-те години изобилствуват изрази като „желаем да предполагаме“, „относително до...“, „ние желаем да може...“ и др., русизми, архаични причастни форми и понятия. Епохата има свои езикови шампи, които можем да срещнем в произведения на съвсем различни автори. Къде историческият езиков шаблон минава в индивидуална особеност на стила? Несъмнено тези остарели синтактични конструкции трябва да се разглеждат във връзка с останалите стилно-езикови форми и идейно-тематичните особености на статиите, да се оцени тяхното място в цялостния поток на мисълта. Характерни за Величков са изрази като „нам ни се чини“, „това е от естество да...“, „за жалост“, „... е вече дело свършено“, „начинът, по който...“, „за никого не е тайна...“, „... е празно слово“ и др. Наличието на някои от тези изрази, разглеждани заедно с другите стилно-езикови и идейно-тематични особености на статиите, определено насочва към авторството на Величков.

Най-трудно е да се разграничава писаното от Величков от статиите на Вазов. Не само защото двамата приятели са били близки по възгледи. Както самият Вазов признава, някои статии и информации са плод на съвместните им усилия²⁸. А и несъмнено те са си влияли един на друг и с идеите си, и с начина си на писане. И все пак отделянето на Величковите статии от тези на Вазов може да става само на базата на стилно-езиковия анализ. Въпреки значителната близост в начина на мислене и езиковия израз между публицистичния стил на Вазов и Величков има немалко различия. У Вазов се срещат повече русизми и в лексиката, и в граматичните форми. Той също предпочита сложни изречения, но те имат по-разнообразен строеж. Възклицанията в неговите статии правят по-друго впечатление, отколкото при Величков. Например:

„Аз или свободата! — казува князът и тия думи гръмоносни, ненадежни, зловещи, направиха да потрепери българското отечество. Балтасар не бе потреперувал така пред огнените слова, които тайната ръка написа на стената.

Свободата! или аз!“²⁹

У Величков преобладават ораторските интонации, речта се лее по-плавно. Вазов предава чувството по-експресивно, мисълта му е по-динамична и тази динамика се изразява главно чрез глаголи. Любим негов вметнат израз е „сиреч“. Във Величковите статии този израз се среща по изключение.

Ярко извяна творческа личност измежду сътрудниците на „Народний глас“ е Захари Стоянов. Според М. Цанева той влиза в редакцията в началото на 1883 г., а от януари 1884 г. преминава в „Южна България“³⁰. Езикът на Захари Стоянов е злъчен, остър. Той е язвителен и безцеремонен особено към противниците си. На Величков са чужди заяждането, злостните нападки. Става му болно, когато трябва да защитава себе си или своите съмишленици от несправедливи обвинения. Дори и във възмущението си не допуска груби изрази.

За съжаление сведенията за останалите сътрудници на вестника са съвсем оскъдни³¹. Особено трудно е да се разбере кои са работили съвместно с Величков до идването на Вазов. От съобщенията в рубриката „Вътрешни новини“ знаем, че Ив. Ст. Гешов прества да сътрудничи от 12 май 1881 г. В цитираното по-горе писмо до С. С. Бочев Ив. Говедаров пише, че на Ив. Ст. Гешов са уводните статии в „Марица“ от бр. 91 до бр. 125, т. е. от 15 юни до 12 октомври 1879 г. Вероятно след като е напуснал редакцията на „Марица“, Ив. Ст. Гешов се е насочил към „Народ-

²⁸ Ив. Вазов. Впечатления от „Българската Атина“. — В: Ив. Вазов. Събрани съчинения в XXII. тома. Т. XII. С., 1977, с. 170.

²⁹ Ив. Вазов. Събрани съчинения в XXII тома. Т. XIX. С., 1979, с. 58.

³⁰ М. Цанева. Иван Вазов в Пловдив. С., 1966, с. 56.

³¹ Пак там, 53—55.

ний глас“. Преки указания за неговите материали в „Народний глас“ няма, но посочените от Ив. Говедаров уводни статии в „Марица“ са достатъчни да получим представа за начина му на писане. Те засягат същите теми, които третира и Величков в „Народний глас“ — упадък на учебното дело след Освобождението, значението на изборите за депутати в Областното събрание и характера на държавното устройство, незадоволителното състояние на милицията, положението в Княжеството. И най-беглата съпоставка със статите на Величков показва, че на Ив. Ст. Гешов липсва дарбата на публицист. Сухите и бледи фрази не могат да предадат онова вътрешно въълнение, което несъмнено го е накарало да вземе перото. Ето как той пише за ролята на Областното събрание и предстоящите задачи: „Ний считаме за дължност да предизвестим на интересувашите се и да им напомним важността, която народът отдава на Народното събрание, защото в него само ще се положат основите на трайните и окончателни узаконения, които ще ръководят действията на Управителният, Съдебният, финансов и организъм, създадени от Органическият устав, законите за изменението и приобразяването на съществуващите данъци, законите на бюджетът, на народното просвещение, на рудниците и лесовете, на земледелието, търговията и промишлеността и въобще на всички ония средства, които трябва да се узаконят в Народното събрание и които се смятат като най-силни лостове на народното благоденствие и преуспеяние.“³² Тук дразнят не само архаичните езикови форми. Сложното изречение е така претрупано с еднородни части, че се изгубва нишката на мисълта. А колко по-раздвижена, по-образна и емоционално наситена е речта на Величков: „... Ако отдавна устроените народи очакват с трескаво нетърпение изборите, за да видят на кои начала ще принадлежи тържеството, коя партия ще превземе да вземе властта, каква по-голяма важност трябва да имат пред нашите очи тия избори, когато от тия, на които ще дадем доверието си чрез тях, ние очакваме не възтържествуването на тия или ония начала, но устройството на страната ни, но полагането на управлението ни във всичките му клонове на здравни и твърди основи.“³³ Освен безспорно умение на Величков да изрази живо и свежо мисълта си тук проличава и способността му да проникне по-дълбоко в същността на нещата.

От цитираното вече писмо на Ив. Говедаров до С. С. Бобчев, писано на 18 окт. 1879 г., се вижда, че Говедаров първоначално е бил в редакцията на в. „Марица“ — в периода след завръщането си от Цариград до средата на октомври 1879. Навярно, след като е напуснал „Марица“³⁴, Говедаров започва да сътрудничи в „Народний глас“.

Какъв е бил делът на Ив. Ст. Гешов и на Ив. Говедаров при редактирането на „Народний глас“, не може да се установи. С. С. Бобчев посочва като редактори на вестника Ст. Михайловски, Вазов и Величков, а Ив. Ст. Гешов и Ив. Говедаров — като сътрудници³⁵. Но тяхното сътрудничество се цени високо от Вазов, който счита, че те заедно с Величков са създали авторитета на вестника³⁶.

През първата година от издаването на вестника, както вече се спомена, често сътрудничи Вълко Нейчов, депутат в Областното събрание и кмет на Панагюрище, който публикува материали и във в. „Марица“. По страниците на „Народний глас“ се среща и името Планински. Това навярно е назначението през септември 1880 г. за училищен инспектор в сливенската гимназия д-р Н. Планински³⁷.

³² В. „Марица“, бр. 95, 29 юни 1879 г.

³³ В. „Народний глас“, бр. 19—20, 27 окт. 1879 г.

³⁴ В писмо до С. С. Бобчев от 23 окт. 1879 г. Говедаров се оплаква, че Хр. Г. Даков го оставя без работа. (Писмото е непубликувано.)

³⁵ С. С. Бобчев. Българският периодичен печат. — В: Юбилеен сборник на българската журналистика. С., 1894, с. 96.

³⁶ В писмо до К. Величков от 13 май 1881 г. Вазов пише за „Народний глас“: „...сърцето ме заболва, като помисля, че Величков, Ст. Гешов, Вазов, Говедаров го повдигаха тъй високо...“ (Вазов, Ив. Събрани съчинения в XXII тома. Т. XXI. С., 1979, с. 39).

³⁷ Тук не се спираме на дейността на онези сътрудници на „Народний глас“, за които пише М. Цанева в книгата си „Иван Вазов в Пловдив“.

При разграничаването на статиите, писани от Величков, можем да се опрем и на някои посочвания от рода на: „Както казахме в миналий си брой“ или „В един от последните си броеве говорихме вече“ в материали с идейно-тематична близост. Макар това „ние“ да ангажира мнението на редакцията, логично е статиите, посветени на един и същ проблем, които са непосредствено продължение една на друга, да са от един и същ автор.

И така Величковите материали по страниците на в. „Народний глас“ трябва да се търсят в посочените по-горе периоди, като се изхожда от особеностите на неговия публицистичен стил, от възгледите му по обществени и културни въпроси, разкрити в изказвания пред Постоянния комитет и Областното събрание, от сведения и спомени на негови съратници и полемичните бележки във в. „Търновска конституция“.

1. Статии, за които има данни в документи и в периодичния печат (1880—1885 г.), че са написани от Константин Величков

Безспорно на Величков принадлежат „Отворено писмо до Негово Височество Българският княз Александър I“ (бр. 199, 19 юни 1881 г.), „Начинът, по който Батенберг упражнява властта“ (бр. 234, 21 окт. 1881 г. — част от нейния ръкопис се пази в ЦДИА), „Южна България доказва и тоя път“ (бр. 203, 3 юли 1881 г., статията е подписана)³⁸. Това са ярки публицистични творби, наситени с патоса на гнева и изобличението. Те завладяват с искрено възмущение на честния патриот от един антиконституционен акт, задушаваш свободата и демокрацията на току-що осъзналата се за обществен живот държава, с дълбоката тревога за нейното бъдеще, изразена в точни и силни фрази. Тези статии могат да послужат анонимните материали във в. „Народний глас“.

С. С. Бобчев обръща внимание на статиите му по въпроси на образованието. Интересът на Величков към обучението и възпитанието на младежта ни е познат — сам учителствувал известно време в Пазарджик, той е добре запознат с нуждите на училището. Вестникът често разглежда просветното дело. Разбира се, има периоди, когато бурните политически събития в Княжеството и Южна България изместват тези проблеми на заден план. Но особено в 1885 г. системно се следи работата на Дирекцията на народното просвещение, може би защото тогава директор е Величков. Прегледът на статиите за образованието обаче показва, че не всички са излезли изпод неговото перо. С положителност може да се приеме, че той е автор на следните статии: „Между най-жизнените въпроси“ — бр. 14, 6 септ. 1879; „Дирекцията на просвещението трябва да представи“ — бр. 126, 7 окт. 1880; „От всички части на Отецеството ни“ — бр. 256, 13 ян. 1882; „Към нищо по-верно не сме толкова равнодушни“ — бр. 364, 29 ян. 1883; Успехът на училищното дело в Областта“ — бр. 438, 19 окт. 1883; „Вестниците ни донесоха из Пловдив“ — бр. 466, 18 фев. 1884; „Със скръб се научаваме“ — бр. 468, 3 март 1884 (бележка в рубриката „Дневник“); „Ний сме длъжни да се повърнем“ — бр. 469³⁹, 10 март 1884; „По достоверни сведения“ — бр. 486, 7 юли 1884; „От няколко време насам“ — бр. 490, 4 авг. 1884; „Приемхем из разни места на Областта“ — бр. 485, 30 юни 1884.

Още първото изречение на статията „Между най-жизнените въпроси“ в бр. 14 от 6 септ. 1879 г. издава пристрастното отношение на Величков към състоянието на училищата, а заедно с това и неговия характерен начин на изразяване. Разглеждайки причините за съществуващите недостатъци в образователната система, авторът настоява Областното събрание да вземе незабавно мерки за подобряване на учебното дело — да определи щедро субсидии за училищата, да повиши заплатите на учителите, препоръчва да се поканят учители славяни, които да пренесат у нас богатия опит и дълголетните традиции на братските славянски страни. Убедението, че за разцвета на вътрешното си управление България може да получи най-компетентна и без-

³⁸ Тъй като уводните статии са без заглавия, тук ще бъдат означени с откъс от началната фраза

³⁹ Уводните статии в бр. 14 и 469 са посочени за Величкови и от А. Тонов (цит. съж., 224—227).

користна помощ само от славяни, назначени в различни служби на държавния апарат, Величков изразява неведнъж в Областното събрание. В стилно отношение статията се отличава с конкретност, точност в аргументацията, логично изложение, гъвкава фраза, открита изява на лично отношение.

Сравнена с нея, уводната статия в бр. 87 от 23 май 1880 г. е много обща, повърхностно написана. Речта върви тежко, изпълнена с не книжовни думи и несвойствени на литературния език синтактични построения, мисълта ненавсякъде е ясна. Със сигурност може да се твърди, че тя не е написана от Величков.

А. Тонов приема за писани от Величков статиите за училището в бр. 62—97. Но както вече бе посочено, през това време той не участва в редакцията на „Народний глас“. А поместването във вестника на статии за учебното дело, преведени от френския печат, най-вероятно се дължи на Стоян Михайловски.

Като изразява недоволство от лошото състояние на областните реални гимназии в Пловдив и Сливен, авторът на статията „Дирекцията на просвещението...“ — бр. 126, 7 окт. 1880 г., призовава Областното събрание да повиши техните бюджети. Обръщенията и възклицанията, с които е наситена, изобилюето на въпросителни изречения насочват към авторството на Величков.

Поместените в бр. 91 от 6 юни 1880 г. и бр. 94 от 17 юни 1880 г. две статии под заглавие „За стипендиите у нас“ посочват примери за неправилно разпределение на стипендиите в Княжеството. Те са дело на човек, който има лични впечатления. Когато става дума за възможностите на българските младежи да учат в чужбина, той изтъква като преимущество на Париж пред Москва по-мекия климат през зимата, което изисква по-малко средства за издръжка. Във втората статия, писана на 17 юни, се споменава, че още не е известно как ще се раздават стипендиите в Източна Румелия, и иска да предпази от грешките на Княжеството. А на 12 юни Постоянният комитет разглежда именно този въпрос. Величков даже е натоварен заедно с Ив. Салабашев предварително да обсъдят проекта за публично-административния правилник за раздаване на стипендии. Като прибавим към всичко това и инициала М., който стои под текста в бр. 91, става ясно, че авторът не може да бъде Величков. Друг е въпросът със статията „Към нищо по-верно не сме толкова равнодушни...“ — бр. 364 от 29 ян. 1883 г. По емоционалния тон и публицистичния патос тя напомня писаното в бр. 14 от 1879 г. Укорявайки обществеността, че не проявява интерес към образователното дело, авторът не отхвърля от себе си отговорността за неговите неуспехи. Незадоволителното състояние на пансионите в Пловдив, лошите условия, при които живеят и се възпитават учениците, са повод да се обърне внимание върху слабия контрол над училищата. И тук правят впечатление живият език, логическата последователност и композиционната стройност и най-вече чувството за лична отговорност пред обществото за несполуките.

В уводната статия в бр. 256 от 13 ян. 1882 г. „От всички части на отечеството ни...“ с болка се говори за затварянето на училище в Добруджа. Изразът „от естество да...“, характерното за Величков ритмично сложно изречение, общият тон, близък до атмосферата на другите Величкови статии за училището, дават основание да се приеме, че тя също е негова.

През февруари 1884 г. в пловдивската гимназия избухва конфликт между учениците и администрацията. Няколко пъти в „Народний глас“ реагира остро на мерките, които взема частният съвет, за да нормализира обстановката. Главната вина се търси на учителите, които с безразличие изпълняват задълженията си, отнасят се равнодушно към учениците, и в Дирекцията на просвещението, защото не ги контролира. По всичко личи, че тези статии е писал Величков. Подробни сведения за същността на появилите се недоразумения той е получавал и от брат си, ученик тогава в гимназията. Когато главният управител издава заповед за затварянето ѝ, Величков открито протестира в бр. 465, като нарича решението „колкото нецелесъобразно, толкова и вредно“. Това дава повод на в. „Южна България“ да започне нападки срещу „Народний глас“, че защитава учениците. Редакторите ѝ обвиняват Величков в при-

страсти: „... Величков чрез брата си провожда известие след известие на учениците да правят каквото си щат, той ще ги защитава“ (бр. 467 от 25 февр. 1884 г.). Това твърдение на „Южна България“, разбира се, е плод на партизанска ненавист, но то е и свидетелство, че статиите за пловдивската гимназия са на Величков. А една бележка в бр. 468, писана най-вероятно от Вазов, отговаря на обвинението: „Величков няма никога да прибегне в своята деятелност до средства, свойствени само на ниските натури (т. е. да настройва чрез брата си учениците — б. м., Н. М.). Какво той мисли за гимназията, това той го е писал и казал публично и ще го казва винаги ясно“ (курс. м., Н. М.). И в тази бележка се подчертава, че причината за безредиците е у тези, които управляват гимназията.

С характерните особености на Величковия стил се отличава и обширната статия в бр. 466 „Вестниците ни донесоха из Пловдив...“ — един подробен анализ на състоянието на гимназията в този критичен момент. Уводната статия в бр. 483 отново разглежда състоянието на просветното дело. Изглежда, че тя е предизвикала голям интерес и в бр. 485 нейният автор изказва задоволството си, че тези важни проблеми са намерили отзвук сред обществеността: „Приехме из разни места на областта съчувствени писма за статията, обнародвана в последний ни брой, по управлението на просвещението.“ Изказаните мисли напомнят писаното от Величков по-рано. Логично е да приемем, че и тези две статии са негови, още повече че по това време той следи твърде отблизо работата на Дирекцията на просвещението.

В бр. 57, юли 1884 г., в „Търновска конституция“ публикува кратка полемична бележка срещу вестниците „Марица“ и „Народний глас“ затова, че „възпяха екзархът за успеха на Солунската гимназия... Ато тази гимназия, която Величков така поетически възпе (курс. м., Н. М.), се не продължи занаяпред от българското правителство, то тя ще трябва да се затвори.“ Несъмнено тук става дума за втората статия в бр. 486 от 7 юли 1884 г. — „По достоверни сведения...“, където твърде възторжено се говори за успеха на солунската гимназия. Отговор на в. „Търновска конституция“ е статията „От няколко време насам...“ в бр. 490, 4 август 1884 г., която носи следите на Величковото перо.

Величков е автор и на два отзива за стихосбирката „Гусла“ и комедията „Михалаки чорбаджи“ на Вазов. В своите „Възпоминателни бележки за К. Величков“⁴⁰ Вазов говори с искрена признателност за възторжената реакция на приятеля си за „Гусла“ в бр. 259 от 15 дек. 1881 г. Възхитен от таланта на Вазов, Величков бърза да извести на читателите появяването на новата му стихосбирка, която за него е едно радостно явление в нашия литературен живот. С топло дружеско чувство е изпълнена и бележката за „Михалаки чорбаджи“ в бр. 241—242 от 7 ноем. 1882 г., подписана непретенциозно „Един зрител“. Величков не анализира творбата на Вазов, а преразказвайки съдържанието, дава израз на непосредствените си впечатления.

В колоната „Вътрешни новини“ на бр. 26 от 22 окт. 1880 г. намираме съобщение, че се подготвя от младежи театрално представление — „хубавата драма на В. Друмева „Иванко—убиецът на Асена“. Изразът „Да се надеем, че предначинателите не ще оставят да пропадне във водата мисълта им“ издава авторството на Величков. Съчетанието „да пропадне във водата“ срещахме и в цитираното писмо до Ал. Люцканов от 29 февр. 1879 г.

Прегледът на рубриката „Книжовни вести“ създава впечатлението, че с изключение на двете рецензии за Вазовите творби Величков не е участвувал в нейното оформяне. А и тя се явява, когато Вазов влиза в редакцията на вестника. Величков е бил повече зает с обществена работа и едва ли е имал възможност да следи излизащите книги.

В писмо на чиновника от Българската екзархия в Цариград М. Пелов до С. Бобчев от 1883 г.⁴¹ намираме сведения за още една статия на Величков. Екзархът мисли двамата редактори да напишат нещо — Бобчев в „Марица“, а Величков в „На-

⁴⁰ Ив. Вазов. Събрани съчинения в XXII т. Т. Х. С., 1977, с. 230.

⁴¹ Писмото е непубликувано.

родний глас“ — по повод коментара на патриаршеския орган „Авгв“ за приема на духовните началници на вероизповедните общини в Турция, на който не е бил поканен българският екзарх. Величков се отзовава в бр. 440 от 29 окт. 1883 г. със статията „В Цариград не изпускат ни един случай. .“

От полемичните бележки на в. „Търновска конституция“ научаваме, че Величков е автор и на уводните статии в бр. 473 и 482 през 1884 г. През април 1884 г. между „Народний глас“ и „Търновска конституция“ започва полемика във връзка с митингите за Съединението. В броя си от 28 март 1884 г. „Търновска конституция“ обвинява съединистите в Пловдив, че „са скроили тази игра“ с цел да се избере нов главен управител. Отговор на тази статия е уводната в бр. 473 от 6 април 1884 г. на „Народний глас“ — „Търновска конституция“ е посветила един от последните си броеве. .“ Следващият брой на „Търновска конституция“ от 14 април отново напада „Народний глас“, като този път се обявява конкретно срещу Величков, сочейки него за автор на статията. „Народний глас“ отговаря с обширна статия в бр. 475, 21 април — „Ако полемиката между нас и „Търновска конституция. .“, която издава темперамента на Вазов. И в това няма нищо чудно — логично е Вазов да защити приятеля си от несправедливите нападки. Обикновено, когато пише засегнат автор, той използва 1 л. мн. ч. А в бр. 475 за Величков, когото напада „Търновска конституция“, се говори в 3 л.: „Ако полемиката между нас и „Търновска конституция“ не се касаеше до най-високите народни интереси, редакторите на тоя вестник можеха да бъдат сигурни, че никога не бихме помислили да се занимаваме с прозата им. . Тий не искат да простят на един от нашите редактори, че в Пловдивският митинг бил казал, че иска да живее, за да пролее кръвта си за съединението. Какво престъпление има в това? Шо! един българин няма право да каже, в поривът на най-силните чувства, които може да го вълнуват, че притезая за славата да умре за отечеството си? Тоя, когото напада „Търновска конституция“ за тия престъпни думи, е сторил още в най-крехката си младост това престъпление, че се е намерил на два пръста от смъртта за свободата на отечеството. Само политически bruiilon-и, които показаха, че във време на борба не ги бива освен за подли дезертари, могат да вменят в грях на един млад момък, който е видял веднъж бесилката над главата си, че се е забравил в изказването на чувствата си до там, щото да каже, че любя отечеството си повече от себе си.“ Езиковите особености, експресивността в изложението насочват към авторството на Вазов⁴².

От страниците на в. „Южна България“, бр. 151 от 19 дек. 1884 г., става, ясно, че на Величков принадлежи и статията „Казиионните са се опомнили. .“ в бр. 509 от 15 дек. 1884 г.

За болшинството от неговите статии обаче засега единствени доказателства остават стилно-езиковата характеристика и тематичната насоченост, както и някои аналогии с речите и изказванията му в Областното събрание.

II. Статии, в които изразените мисли и становища съвпадат с изказванията на Величков в Областното събрание и Постоянния комитет и които по съдържание и стилно-езиков облик показват неговото авторство

Най-лесно може да се отдели писаното от Величков през 1879 и 1880 г., когато той е най-крупната фигура в редакцията на „Народний глас“. Статията рязко се отличават от останалите материали на вестника с богатия си и емоционален език, с публицистичния си патос. В стилно-езиково отношение те също могат да бъдат база за разграничаване на неговите творби в следващите годишнини. И така за написани от Величков може да се приемат следните статии: „Преминаха повече от два месеца“ — бр. 1, 24 юли 1879; „Най-сетне светлината блесна“ — бр. 2, 27 юли 1879; „От няколко време ний забележаваме“ — бр. 3, 30 юли 1879; „Почти от половин век насам“ и „В миналий брой на вестникът си“ — бр. 4, 2 август 1879; „В миналий брой ний дадохме“ — бр. 5, 6 август 1879; „Негово блаженство“ — бр. 6, 9 август 1879; „Съвременен с назначението на чиновниците“ — бр. 7, 13 август 1879; „Най-главното

⁴² Във Вазовите съчинения статията не е включена.

приключение“ — бр. 10, 23 август 1879; „Най-главното качество“ — бр. 11, 27 август 1879; „Има въпроси, които“ — бр. 12, 30 август 1879; „Европейската комисия приключва“ — бр. 13, 3 септ. 1879; „Между най-жизнените въпроси“ — бр. 14, 6 септ. 1879; „Не трябва да забравяме“ — бр. 17, 17 септ. 1879; „Ако не възникнат някои обстоятелства“ — бр. 19—20, 27 септ. 1879; „Ний обнародвахме в миналий си брой“ — бр. 21, 1 окт. 1879; „От всякъде приемаме известия“ — бр. 22, 4 окт. 1879; „Изборите са вече дело свършено“ — бр. 24, 11 окт. 1879; „Негово блаженство“ — бр. 25, 18 окт. 1879; „Известията, които г. Планински дава“ — бр. 26, 22 окт. 1879; „Научихме се, че някои младежи“ — бр. 26, 22 окт. 1879; „В един от преминалите си броеве“ — бр. 27, 25 окт. 1879; „Читателите ни са прочели“ — бр. 27, 25 окт. 1879; „Между проектите“ — бр. 28, 19 окт. 1879; „Преустроението на гимнастическите дружества“ — бр. 29, 1 ноем. 1879; „По-долу читателите ни ще прочетат“ — бр. 30, 5 ноем. 1879; „Третя седмица вече“ — бр. 31, 8 ноем. 1879; „Никакво известие нямаше“ — бр. 36, 17 ноем. 1879; „От много места ни забележават“ — бр. 73, 4 април 1880; „На работа“ — бр. 83, 9 май 1880; „В един от миналите си броеве“ — бр. 92, 10 юни 1880; „Имаме пред очите си прошенията“ — бр. 1—1, 11 юли 1880; „Според частните ни сведения“ — бр. 103, 18 юли 1880; „Тукашният главен съвет“ — бр. 104, 22 юли 1880; „Смешни и глупави са разсъжденията“ — бр. 105, 25 юли 1880; „Събранието, което стана“ — бр. 111, 15 август 1880; „Обнародваме по-долу адресът“ — бр. 119, 12 септ. 1880; „Главният управител се отказал“ — бр. 117, 15 септ. 1880; „Колкото и сведенията ни“ — бр. 122, 23 септ. 1880; „Дирекцията на просвещението трябваше да представи“ — бр. 126, 7 окт. 1880; „Няма никого да учудим“ — бр. 128, 14 окт. 1880; „Една от най-важните работи“ — бр. 130, 21 окт. 1880 г.

Често по един и същи проблем Величков пише няколко статии. В тях ще срещнем еднакви мисли, изразите „както казахме в миналий си брой“, „в един от преминалите си броеве говорихме“. Така например в бр. 10 и 12 се разглежда състоянието на румелийската войска. „Войската ни е едничката заради нас гаранция за настоящето, едничкият залог за бъдещето“ — четем в статията „Най-главното приключение“ (бр. 10, 23 авг. 1879). „Ний имахме и друг път случай да кажем, а и сега ще повторим — войската ни е заради нас едничката гаранция за настоящето, едничкият залог за бъдещето...“ — потвърждава се в бр. 12 („Има въпроси, които“). Към авторството на Величков ни насочва проявената ревност към бързото устрояване на войската. За него отбраната на страната е проблем от първостепенно значение. Като председател на административния съвет в Пазарджик той провел първия набор. Величков неведнъж заявява, че за поддържането на войската трябва да се направят необходимите материални жертви. В Областното събрание той настоява да се отпуснат стипендии за военно образование. „Това доказва колко милеем за своята войска, готови сме на всичките жертви, зависещи от възможността, за да я поставят на височината на призванието ѝ.“⁴³ Същите мисли са изказани и в няколко статии. „Поддържането на една войска изисква много материални жертви, но тия жертви ние трябва да ги пренесем, защото само с цената на тия жертви могат да бъдат оздравени в отечеството ни редът, спокойствието и безопасността сега и в бъдеще“ (бр. 12, 30 авг. 1879). „Трябва веднъж завинаги да престане тази игра, която се нарича правене на икономии чрез намаляването на войската. Каквито и жертви да изисква нейното поддържане, нуждата на положението налага, длъжност ни е да ги приемем...“ (бр. 128, 14 окт. 1880 г.). Не всички депутати са подкрепяли тази позиция на Величков. Ив. Ст. Гешов например смята, че не е по силите на Източна Румелия да поддържа една голяма и добре въоръжена войска и иска да се намали числеността ѝ.⁴⁴ Величков вижда възможност за известни икономии в съкращаването на жандармерията⁴⁵. В този дух е статията „Да укрепим милицията“ — бр. 42, 12 дек. 1879 г. С патриотично въодушевле-

⁴³ Дневници на V редовна сесия на Областното събрание. Стенографски протоколи. П., 1884, с. 222, заседание на 1 ноември 1883 г.

⁴⁴ Дневници от I редовна сесия на Областното събрание. Съкратени протоколи. С., 1879, с. 228.

⁴⁵ Пак там, с. 233.

ние и младежки ентузиазъм той работи и за устрояване на гимнастическите дружества. За тяхната роля той пише в бр. 30, 5 ноем. 1879 — „По-долу читателите ни ще прочетат“, и в бр. 73, 4 април 1880 — „От много места ни забележават“.

В книгата си „Константин Величков — личност и творчество“ Ст. Попвасилев посочва като написана от Величков статията „Гимнастическите дружества унищожени“ в бр. 135, 7 ноем. 1880 г. Наистина тя се отличава с характерните за Величков приподигнат тон и емоционален език, но смущава фактът, че по това време вече той е в Париж. Разбира се, Величков би могъл да подготви статията още преди заминаването си, но необяснимо остава поместването и във вестника толкова късно, като се има предвид острата нужда от материали.

В статията „Изборите са вече дело свършено“, бр. 24, 11 окт. 1879 г., авторът говори от името на народните представители: „Сърцето тупка, устните трепкат, но ний, представители на Южна България, ний трябва да мълчим върху всичко това, нашите чувства, нашите желания трябва да останат закопани в дълбините на сърцата ни.“ (Става дума за решението на Берлинския трактат — б. м., Н. М.) И по-нататък: „Преди да пристъпим в сградата на Областното събрание...“ А по това време освен Величков друг участник в редакцията на вестника с така ярко изразена дарба на публицист, при това народен представител, няма. В посочените статии изобилствуват специфичните за него сложни съставни изречения с ритмична постройка.

Голяма част от статиите, които разглеждат парламентарни въпроси, дейността на Областното събрание и Постоянния комитет, вътрешното положение на Източна Румелия, носят характерните особености на Величковия стил: „Как ще се състави идущата година“ — бр. 234, 21 окт. 1881; „И в общественото мнение“ — бр. 245, 27 ноем. 1881; „В едно кратко разстояние на време“ — бр. 246, 1 дек. 1881; „Постът Директор на финансите“ — бр. 249, 11 дек. 1881; „По-долу читателите ни ще намерят“ — бр. 250, 15 дек. 1881; „Решението на Областното събрание“ — бр. 253, 30 дек. 1881; „Първата длъжност на едно обществено учреждение“ — бр. 260, 27 ян. 1882; „С голяма жалост се научаваме“ — бр. 261, 30 ян. 1882; „Още на времето“ — бр. 281, 14 април 1882; „Капитулациите са едно от най-ужасните наследства“ — бр. 297, 9 юни 1882; „В последний брой на листът ни“ — бр. 300, 19 юни 1882; „По повод писаното по въпросът“ — бр. 301, 23 юни 1882; „Бяхме се обещали да говорим“ — бр. 326, 18 септ. 1882; „Никога, когато сме говорили“ — бр. 331, 6 окт. 1882; „Със сърце, препълнено с радост“ — бр. 332, 9 окт. 1882; „Ако и да не се е чел още“ — бр. 339, 3 ноем. 1882; „В последното заседание на Областното събрание“ — бр. 334, 16 окт. 1882; „Както говорихме неотдавна“ — бр. 339, 3 ноем. 1882; „Доколкото знаем, скоро ще бъде внесен“ — бр. 341, 10 ноем. 1882; „От две седмици насам“ — бр. 342, 13 ноем. 1882; „Днес се затваря Областното събрание“ — бр. 350, 11 дек. 1882; „Областната сесия се закри вече“ — бр. 351, 15 дек. 1882; „През времето на последната сесия“ — бр. 363, 25 ян. 1883; „Обнародваме по-долу приказът“ — бр. 362, 22 ян. 1883; „Никога не сме се съмнявали“ — бр. 371, 23 февр. 1883; „Един месец остава“ — бр. 430, 24 септ. 1883; „Завчера се отвори сесията“ — бр. 430, 24 септ. 1883; „Постоянният комитет е почнал да изучава“ — бр. 434, 5 окт. 1883; „Скръбни размишления внушава сцената“ — бр. 452, 7 дек. 1883; „Подир последните избори“ — бр. 464, 11 февр. 1883; „Сведенията, които ни пристигат“ — бр. 466, 18 февр. 1884; „Една телеграма от Цариград“ — бр. 476, 28 април 1884; „Идущата неделя ще станат“ — бр. 478, 12 май 1884; „Назначението на г. Кръстевича за Главен управител“ — бр. 479, 19 май 1884; „Завръшането на новия Главен управител“ — бр. 484, 23 юни 1884; „В предпоследний брой „Южна България“ — бр. 495, 15 септ. 1884; „Резултатите от изборите“ — бр. 498, 29 септ. 1884; „Казиионните не престават да проливат“ — бр. 510, 25 дек. 1884; „И смях, и скръб трябва да произведе“, бр. 511, 29 дек. 1884; „Свалянието на старозагорския префект“ — бр. 325, 15 септ. 1882; „От всички краища на Областта“ — бр. 501, 20 окт. 1884.

„В една млада държава — четем в уводната статия на бр. 297 от 9 юни 1882 г. — капитулациите са едно от най-нечастните наследства — дето царова законът, дето

животът, имотът и честта се радват на най-пълна безопасност, дето съдилищата представляват всичките гаранции на честност и безпристрастие, дето чужденецът намира най-сърдечно гостоприемство, която се стреми с всичките си сили към напредъкът и цивилизацията, капитулациите са един печален анахронизъм, поддръжанието на който от страна на Европа е толкова неправедно, колкото и невеликодушно.“ Ето го отново познатия тип сложно изречение период. Почти във всяка статия срещаме и характерния Величков израз „е от естество да“.

Уводните статии на бр. 326—„Бяхме се обещали да говорим“, бр. 331—„Никога, когато сме говорили“, и бр. 334—„В последното заседание на Областното събрание“, коментират отношенията между Постоянния комитет и главния управител. Критикуват се някои недостатъци в тяхната работа, но наред с това се подчертава, че интересите на страната изискват да се изглаждат недоразуменията, за да се избегне сериозен конфликт. Величков е член на комисията, която трябва да уреди отношенията между Постоянния комитет и главния управител за контрола над страната, и е имал възможност да разкрие всички подробности около възникналите разногласия. В статията „Бяхме се обещали да говорим“ намираме срещания и друг път израз „за никого не е тайна, че“ (бр. 196, 9 юни 1881 — „За никого не беше тайна, че...“). В бр. 334 се повтарят мисли от статията „Бяхме се обещали да говорим“.

Величков полага непрекъснато грижи за културното издигане на Областта. При обсъждането на бюджета иска да се отпуснат суми за областната библиотека и музей⁴⁶. Съвсем в неговия стил е статията „В три последователни бюджета“ от 23 дек. 1882 г., бр. 252, където се говори за нуждата от „подобно учреждение“. По предложение на Величков събранието гласува кредит и за театралната трупа. Бр. 257 от 16 ян. 1882 г. отбелязва това като събитие в културния живот на Източна Румелия. Но авторът тук е друг. Не само защото в езика има повече русизми: „ошущения“, „спешим да предупредим“, „врсжлена“. В началото още се подчертава, че е писана от лице, което научава „според известията“.

Статиите „Който е чел рапортът“ — бр. 244, „В Княжеството се повдига въпросът“ — бр. 448, „Офицерският въпрос още не е свършен“ — бр. 456, отново поставят въпроса за състоянието на войската. В бр. 244 прави впечатление изразът „Едвичката опасност, която можем да мислим, че ни грози, е Дамоклевий меч, който Берлинският конгрес е поставил над главите ни“, който напомня статията за гимнастическите дружества в бр. 30 от 5 ноем. 1879 г. „По-долу читателите ни ще прочетат“: „Над главите ни както преди, така и сега продължава да виси Дамоклев меч. Ний трябва да имаме народна организация, за да бдим сами за себе си.“ Ясно е, че тук авторът е Величков. А и между тези две статии лежат две години, така че предположение за евентуално заимствуване изглежда неправдоподобно.

„Народний глас“ отделя широко място за дейността на Екзархията. Обсъждат се поведението на екзарха, ролята на Екзархията в обществения живот, проследява се как тя изпълнява своята мисия на духовен водач и защитник на интересите на българите във и извън пределите на България. С увереност може да се каже, че голяма част от тези статии са на Величков, който винаги е взимал присърце проблемите на Екзархията и е възлагал големи надежди на дейността ѝ за запазване духовното единство на българския народ: „От няколко време насам“ — бр. 226, 22 септ. 1881; „Говорихме няколко пъти“ — бр. 290, 15 май 1882; „Повръшаме се пак да говорим“ — бр. 291, 19 май 1882; „Софийският митрополит“ — бр. 292, 22 май 1882; „Както говорихме неотдавна“ — бр. 372, 26 февр. 1883; „Цариградските вестници“ — бр. 383, 6 април 1883; „По повод на онова“ — бр. 442, 2 ноем. 1883; „Тревожните известия“ — бр. 447, 19 ноем. 1883. Статията „Говорихме няколко пъти“ в бр. 290, 15 май 1882 г., е включена в раздела „Dubia“ на т. XIX от Вазовите събрани

⁴⁶ Дневници на III редовна сесия на Областното събрание. Стенографски протоколи. П., 1882, с. 260 (заседание на 27 септ. 1881 г.).

съчинения⁴⁷. Подчертавайки близостта ѝ със статиите „Много пъти печатът в областта ни“, бр. 268 от 24 февр. 1882г., и „Повръщаме се да говорим“ в бр. 291 от 19 май 1882 г., редакторите М. Цанева и Ил. Тодоров приемат като вероятно авторството на Вазов. Както посочва М. Цанева⁴⁸, статията в бр. 268 безспорно е Вазова. Но стилно-езиковият облик на статията в бр. 290 показва определено участие на Величков. Началните фрази носят характерна за неговия стил конструкция: „Нашият духовен началник...“ Често срещан във Величковите статии е изразът „Превратът... е вече дело свършено.“ Възможно е тази статия да е колективно дело на Величков и Вазов. Статията „Повръщаме се пак да говорим“ в следващия 291 брой обаче, макар и на същата тема, насочва по-определено към авторството на Величков. Някои мисли в нея са твърде близки до казаното за Екзархията в речта му пред избирателите в Хасковска околия. В бр. 291 четем: „Печално зрелище е епархийският дом. Той прилича на запустял дом, в който двамата или тримата, които са преживели смъртта, която е покосила жителите му, довършват в скука и уединение последните дни на печалния си живот... Няма българин, проникнат колко-годе от значението на Екзархията, който да не почувствува огромната и непростителна грешка, която правеше Негово Блаженство, като напуснаше внезапно Цариград...“ А в речта Величков казва: „Що е епархията днес? Един дом. Не може да има българин, който да не е проникнат от значението на Екзархията и от нуждата да се оздрави нейното съществуване.“⁴⁹ Речта е произнесена няколко месеца по-късно и навярно именно затова същите мисли са изказани по-бледо.

Статията „По повод на онова“ в бр. 442 е продължение на отбелязаното в бр. 440 за отношението на турското правителство към Българската екзархия, а както видяхме, тази статия е поръчана на Величков.

Със своята емоционалност и богата аргументация силно впечатление правят уводните статии в бр. 240 — „В. „Марица“ повдига в последний си брой“, бр. 273 — „Много пъти сме говорили за печалното положение“, бр. 280 — „Неведнъж сме говорили доколко малко настоящите тъмници“, които насочват вниманието на обществеността към състоянието на затворите в Източна Румелия. Авторът разкрива много образно нечовешките условия, при които са поставени затворниците. Румелийските тъмници представляват дълбоки и влажни подземия, скрити от слънчевите лъчи, в тях не достига въздух. При такава обстановка не може да се очаква никаква промяна в душата на затворника. И в трите статии се отправят упреци към правителството, оставило тъмниците в такова състояние. „Поправлението на наказанный е единичното средство за предотвратяване на опасността от повторенията“ — пише в бр. 240. Тази мисъл съпада с изказването на Величков в Областното събрание на 23 окт. 1883 г.: „Трябва в него (затвора — б. м., Н. М.) да се дава възпитание, да се научава на работа затворниците, което е единичното спасение против разбойничеството.“⁵⁰ Тази съпоставка може да бъде указание за Величков като най-вероятен автор на статиите.

Ораторският патос и образният стил на статиите „Изток пак гори“ — бр. 262, 3 февр. 1882; „До колкото ни е било възможно“ — бр. 295, 2 юни 1882; „В последне време захващат“ — бр. 361, 19 ян. 1883; „Известията, които имаме“ — бр. 443, 5 ноем. 1883; „Колкото безмислено и оскърбително“ — бр. 451, 3 дек. 1883, които разглеждат международното положение на Източна Румелия, дават основание да приемем, че са написани от Величков. Негови са и немалко статии за събитията в Княжеството: „Отворено писмо до г-да народните представители на Княжеството, бр. 201, 26 юни 1881; „Да чакаме и да видим“ — бр. 227, 25 септ. 1881; „Начинът, по който Батенберг“ — бр. 234, 21 окт. 1881; „Резултатът от изборите“ — бр. 239, 6 ноем. 1881; „Обнародваме по-долу“ — бр. 259, 23 ян. 1882 „Телеграмата от София“ — бр. 264,

⁴⁷ Ив. Вазов. Събрани съчинения в XXII. Т. XIX. С., 1979, с. 277.

⁴⁸ М. Цанева. Въпроси около публицистичното наследство на Вазов. — Литературна мисъл, 1962, кн. 1.

⁴⁹ В. „Народний глас“, бр. 311, 24 юли 1882 г.

⁵⁰ Дневници на V редовна сесия на Областното събрание. Стенографски протоколи. П., 1884, с. 169.

10 февр. 1882; „Нищо не доказова достоинството“ — бр. 269, 27 февр. 1882; „Ако режимът, който владее“ — бр. 272, 10 март 1882; „Известията, които ни идат“ — бр. 282, 17 април 1882; „Отиванието на българския княз“ — бр. 287, 5 май 1882; „Консервативните органи посвещават“ — бр. 299, 16 юни 1882; „Известията, които приемаме от София“ — бр. 302, 26 юни 1882; „Ни най-малко не ни учудва“ — бр. 312, 31 юли 1882; „Новий избирателен закон“ — бр. 327, 22 септ. 1882; „Известията ни от София“ — бр. 360, 15 ян. 1883; „Тъкмо две години минаха“ — бр. 389, 27 април 1883; „Захваща да се говори положително“ — бр. 390, 30 април 1883; „Княжески манифест“ — бр. 425, 24 окт. 1883; „Една депеша от София“ — бр. 426, 7 септ. 1883; „Най-сетне можем да кажем“ — бр. 427, 10 септ. 1883; „Не можем да не говорим и тоя път“ — бр. 428, 14 септ. 1885; „Някои обстоятелства дадоха повод“ — бр. 429, 17 септ. 1883; „Всеки, който гледа на българските работи“ — бр. 433, 6 окт. 1883; „Обнародвахме по-долу“ — бр. 436, 12 окт. 1883; „Ний възлагахме големи надежди“ — бр. 439, 22 окт. 1883; „В докладът, който е направил“ — бр. 454; „Естествено беше подир“ — бр. 465, 11 февр. 1884; „Софийските вестници, които приехме“ — бр. 472, 31 март 1884; „Не можем да не кажем“ — бр. 479, 19 май 1884; „Утре ще станат изборите в Княжеството“ — бр. 480, 26 май 1884; „Сведенията, които имаме“ — бр. 488, 28 юли 1884 — третата статия; „Търновска конституция иди да ни убеди“ — бр. 489, 28 юли 1884; „Безспорно е, че Каравеловото министерство“ — бр. 507, 1 дек. 1884; „Скръбните сцени, които са станали“ — бр. 509, 15 дек. 1884. В тематично отношение тези статии не се различават от материалите на Вазов и другите сътрудници, но в стилно-езиковия им облик могат да се направят известни разграничения на базата на статиите, за които авторството на Величков е документирано: бр. 196 — „За никого не е тайна“, бр. 199 — „Отворено писмо до Негово Височество българския княз Александър I“, бр. 203 — „Южна България и тоя път“, бр. 234 — „Начинът, по който Батенберг упражнява властта“. За автор на „Отворено писмо до г-да народните представители на Княжеството“ Е. Стефанов⁶¹ счита Вазов, а А. Тонов⁶² — Величков. Освен псевдонима „Един българин“, с който Величков е подписвал и други свои материали, основание да приемем неговото авторство дават стилно-езиковите особености на статията. И тук срещаеме характерното за Величков сложно изречение с еднакви подчинителни връзки: „Народни представители, няма да продадете вий народът ни на немецът, защото имаме Историята, върховний съд на човешката, който ще ви осъди тежко; няма, защото сутре поробените ваши синове ще ви кълнат гробовете; няма, защото бъдещето ще ви нарече подли и проклетии предатели; няма, защото деветнадесетият век не ни позволява да сме роби; няма, защото другите народи ще кажат, че не сме способни да съществуваме.“ В бр. 199, 19 юни 1881 г., е отпечатано написаното от Величков „Отворено писмо до Негово Височество българския княз Александър I“. Логично е Величков почти едновременно с посланието си до княза да се обърне с отворено писмо и към народните представители, призовавайки ги да се противопоставят на неговото антинародно дело.

В статията „Резултатите от изборите“ — бр. 239 от 6 ноем. 1881 г. се коментира изходът от изборите в Княжеството за Държавен съвет. Като изразява възмущение от създаването на това „незаконно и безмислено учреждение“, авторът подчертава: „Ето защо ний не се поколебавме в един от последните броеве на вестникът си да се произнесем против влизането в Държавния съвет на кой да било от припознатите главатари на Народната партия.“ Очевидно има се предвид статията „Начинът, по който Батенберг упражнява властта“ от бр. 234, където Величков се обявява против участието на кандидатите на Народната партия в Държавния съвет, защото според него не бива да се допуска никакъв компромис между нея и противонародния режим на Батенберг.

⁶¹ Вж. Ив. Вазов. Събрани съчинения в XXII т. Т. XIX. С., 1979, с. 618.

⁶² А. Тонов. Въпроси около публицистичното наследство на К. Величков. — В: Трудове на Великотърновския университет „Кирил и Методий“, т. XII, кн. 1, ВТ, 1975, с. 235.

В уводната статия на бр. 480, 26 май 1884 г., изразите „Не е тайна за никого с коя партия са симпатиите на всичкото население в Областта“ и „Свободата е празно слово, ако тя не значи ред и работа“ напомнят писаното в бр. 196: „За никого не беше тайна, че българската конституция имаше неприятели“, и в бр. 260: „Избирателното право остава едно празно слово“. Подобни изрази има и в бр. 502: „То е празно слово за ония, които...“ В същата статия изразът „Начинът, по който болшинството упражнява властта“ ни е познат от бр. 234: „Начинът, по който Батенберг упражнява властта“.

Още няколко статии привличат вниманието с типичните за публицистиката на Величков стило-езикови особености. Церемонията при откриването на паметника на загиналите спасители в пожара на шаба събужда у него размисли за човешкия дълг, за героизма в ежедневието. Статията „Умът ни неволно се повръща“ в бр. 298 от 12 юни 1882 г. започва с характерните за Величков патетични, малко сантиментални възклицания: „Тоя скромнен паметник, издигнат от отечеството на изпълненний дълг! Тия почести, въздадени в името на отечеството, на паметта на ония, които са загинали на негова служба! Може ли да има зрелище по-умилително и трогателно?“ Много живо и образно е описанието на пожара: „Пламъците изскачат от вси страни, злокобната им червенина се изгубва, проблясва и пак изчезва в гъсти кълба от задушителен дим, отгоре и отдолу всичко трещи и се събаря, огнът е навсякъде, смъртта запущва всичките изходи въсред тия пламъци, въсред тоя дим, въсред тия трещения, въсред тая смърт, права навсякъде, дето се представлява един изход за спасение, солдатите стоят на своя пост, без да мръднат, без да трепнат.“

Известно е, че през май 1884 г. Вазов предприема пътуване до Италия заедно с М. Маджаров. По това време в бр. 477 от 5 май във в. „Народний глас“ се явява една забележителна по своята емоционалност и патриотично въодушевление статия — „Годишнината от въстанието в 1876 г.“. Неин автор не би могъл да бъде друг освен Величков. Темата за Априлското въстание. Статията не само отбелязва с патетични фрази годишнината от събитието, тя анализира неговата същност и историческо значение. Стилът на Величков проличава особено ярко, когато той припомня драматизма на въстанието. „Когато стотиците села димеха, изгорени и съсипани, когато костите на десетини хиляди затворници очакваха в мрачните и влажните тъмници частъ, когато ще ги повикат на бесилката, за да изкупят със смъртта си своето увлечение, когато хиляди сирачета се скитаха голи и боси и оплакваха бащите си и майките си, когато баташките деца разказваха наивно, за едно коматче хляб, потресающите подробности на Баташкото клане, когато Бенковски умираше, пронизан от десетина куршуми, когато Волос се хвърляше в Янтра, за да не преживее народните бедствия, когато Каблешков се застрелваше, за да остане докрая верен на клетвата си, намираха се българи, които, наместо да плачат, се наспреваряха кой по-язвително да укори нехранимайковците и децата, които подигнаха народът на едно безмислено въстание и го погубиха.“

Народът знаеше, че нямаше да сполучи и той ставаше да мре.

И затова е велико въстанието, и затова и ний сме длъжни да го празнуваме всяка година и във великите примери на самоотвержение, които то ни наумява, да ободряваме духът си и да укрепяваме в сърцата си вярата в бъдещето и в изпълнението на народните си надежди.“

Написана вдъхновено и вълнуващо, тази статия остава сред най-хубавото в нашата публицистика от 80-те години.

Напрегнатата работа в редакцията на в. „Народний глас“ е най-сериозната школа за публициста Величков. В кипежа на политическите борби и сътресенията, които изживява България след Освобождението, укрепва неговият талант на журналист. Разнообразна тематика, проблемност и актуалност, открит израз на лично отношение, богата аргументация и убедителност в изложението, лекота в стила — ето основните отличителни белези на Величковите статии, които го правят продължител на най-прогресивните тенденции в нашия периодичен печат от епохата на Възраждането.